

1. GARSŲ ŽYMĖJIMAS RAIDĖMIS

Kalbos garsams žymėti rašte vartojami tam tikri ženklai, kurie vadinasi r a i d ė s . Norėdami šnekamąją kalbą perteikti raštu, turime žinoti, kurios raidės kuriuos garsus žymi. Tačiau taip, kaip girdime, rašome tik dalį žodžių, kitus raidėmis žymime pagal tam tikras taisykles. **Visų priimta žodžių rašymo taisyklių visuma yra r a š y b a .**

Lietuvių kalbos garsams žymėti vartojamos 32 raidės. Visos raidės, sudėtos tam tikra eile, sudaro a b ė c ė l ė , arba raidyną.

Raidės turi keturis pavidalus: yra didžiosios ir mažosios, spausdintinės ir rašytinės. Kiekviena raidė turi savo pavadinimą. Raidės pavadinimą reikia skirti nuo to garso, kurį ji žymi.

Štai kaip atrodo lietuvių kalbos abėcėlė, raidžių pavidalai ir jų pavadinimai.

Raidės		Raidžių pavadinimai
spausdintinės	rašytinės	
A a	<i>A a</i>	a
Ą ą	<i>Ą ą</i>	a nosinė
B b	<i>B b</i>	bė
C c	<i>C c</i>	cė
Č č	<i>Č č</i>	čė
D d	<i>D d</i>	dė
E e	<i>E e</i>	e
Ę ę	<i>Ę ę</i>	e nosinė
Ė ė	<i>Ė ė</i>	ė
F f	<i>F f</i>	ef
G g	<i>G g</i>	gė
H h	<i>H h</i>	ha
I i	<i>I i</i>	i
Į į	<i>Į į</i>	i nosinė
Y y	<i>Y y</i>	i ilgoji
J j	<i>J j</i>	jot(as)
K k	<i>K k</i>	ka
L l	<i>L l</i>	el
M m	<i>M m</i>	em

N n	<i>Nn</i>	en
O o	<i>Oo</i>	o
P p	<i>Pp</i>	pė
R r	<i>Rr</i>	er
S s	<i>Ss</i>	es
Š š	<i>Šš</i>	eš
T t	<i>Tt</i>	tė
U u	<i>Uu</i>	u
Ū ū	<i>Ūū</i>	u nosinė
Ū ū	<i>Ūū</i>	u ilgoji
V v	<i>Vv</i>	vė
Z z	<i>Zz</i>	zė
Ž ž	<i>Žž</i>	žė

Abėcėlės raidžių eilę reikia įsidėmėti, nes tai padeda naudotis žodynais, enciklopedijomis, rodyklėmis ir kitais abėcėlės tvarka sudarytais žinytais. Raidžių pavadinimus reikia atsiminti, kad galėtume skaityti raidinius sutrumpinimus, pvz.: *VRM – vė-er-em, JAV – jot-a-vė*.

Lietuvių kalbos garsus skirstome į balsius ir priebalsius. Balsius žyminčias raides vadiname balsėmis, priebalsius žyminčias raides – priebalsėmis.

Lietuvių bendrinės kalbos balsiams žymėti turime 12 raidžių: *a, q, e, ę, é, i, ĩ, y, o, u, ū, ū*. Trumpuosius balsius žymime raidėmis *a, e, i, u*, ilguosius – *y, ū, o, é, q, ę, ĩ, ū*. Kirčiuoto skiemens pailgėjusių balsių *a, e* ilgumas rašte nežymimas, pvz.: *nešù – nēša, daraũ – dāro*. Nelietuviškos kilmės žodžiuose balsė *o* žymi trumpą balsį, pvz.: *tòmas, telefònas, biològija*. Tačiau balsė *o* ilguosius balsius žymi seniai lietuvių kalboje vartojamuose skoliniuose, pvz.: *generòlas, milijònas, makarònai, dóleris*.

Primintina, kad raidė *i* vienur žymi trumpąjį balsį, pvz.: *nešti, visi*, kitur yra tik minkštumo ženklas, pvz.: *šiaudas, paliovė*.

Lietuvių bendrinės kalbos priebalsiams žymėti turime 20 raidžių: *b, c, č, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, š, t, v, z, ž*. Visos priebalsės žymi po vieną garsą, tik raidės *c, č* žymi sudėtinius priebalsius: *c = t + s, č = t + š*. Tokie pat sudėtiniai priebalsiai yra ir *dz, dž*, tik jie žymimi dviem raidėmis. Dviem raidėmis žymimas priebalsis *ch* nėra sudėtinis.

Skardžiuosius priebalsius žymime raidėmis *b, d, g, z, ž, v, h, j, l, m, n, r* ir dviejų raidžių samplaikomis *dz, dž*, dusliuosius priebalsius – raidėmis *p, t, k, s, š, f, c, č* ir dviejų raidžių samplaika *ch*. Skardieji priebalsiai *b, d, g, z, ž, dž*, atsidūrę prieš dusliuosius arba žodžio gale, tariant virsta dusliaisiais *p, t, k, s, š, č*, o duslieji prieš čia suminėtus skardžiuosius – atitinkamais skardžiais, tačiau šis jų pasikeitimas rašte nežymimas, pvz.: *lipti – lipdavo* (tariame *libdavo*), *vargo – vargti* (tariame *varktì*).

Lietuvių kalbos dvibalsiai žymimi dviejų balsių samplaikomis *ai, au, ei, ie, ui, uo*. Nelietuviškos kilmės žodžiuose būna ir dvibalsių *oi, eu, ou*, pvz.: *boikotas, pleuritas, klounas*.

Mišrieji dvigarsiai žymimi balsių *a, e, i, u* ir priebalsių *l, m, n, r* samplaikomis – *al, am, an, ar, el, em, en, er, il, im, in, ir, ul, um, un, ur*. Nelietuviškos kilmės žodžiuose yra mišriųjų dvigarsių su *o*, pvz.: *rombas, eksportas*. Lietuviškuose žodžiuose tam tikrais atvejais susidaro mišriųjų dvigarsių su ilgaisiais balsiais, kuriuos žymime raidėmis *y, ū, o, é*, pvz.: *septynmetis, dūmtraukis, storžievis, galvoms, katėms*.

Kompiuterinis lietuvių kalbos žinynas. Nuo morfologijos iki reikalų raštų, sudarė Petras Kniūkšta, Vilnius: Šviesa, 2004.